מ ד י נ ה

י ה ו ד י ת

ב ד ר ך

בס"ד, גליון מס' 19 ("מי בא" 211) – כ"ה שבט התשפ"ו

כיבוד אב ואם כתמצית הדִברות

"אנכי" ו"כבד"

דרש עולא רבה: מהו זה שכתוב (תהלים קלח) "יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו **אמרי** פיך" – בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהיה, אמרו אומות העולם: לכבוד עצמו הוא דורש! כיון שאמר כבד את אביך ואת אמך, חזרו והודו למאמרות הראשונות (קידושין לא,א).

כלומר: חשבו אומות העולם שכבוד עצמו שולל (לא רק אלהים אחרים אלא גם) כיבוד הורים (ומשפחתיות בכלל, וכדרך שעובדי ע"ז גם את בניהם ישרפו באש לאלהיהם), כיון ששמעו "כבד", הודו גם לאנכי ולא יהיה.

נמצא שכיבוד הורים, החותם את חמש הדברות שבלוח הראשון, הוא מבוא וקיום ואישור לגבי הגויים ההגונים, גם לכבוד ה', בתור האב הקדמון המוליד את כל האנושות, שהרי שלשה שותפים הם באדם: אביו ואמו והקב"ה. ויתכן שלדידם יש כאן שוויון גמור: ה' הוא האב והאב הוא ה' (ומשום כך אולי זהירים הם יותר מישראל בכבוד האב, וכפי שמצינו בעשו ששימש את אביו בבגדי חמודות, וכן למדו (בקידושין שם) "עד היכן כיבוד אב", מדמה בן נתינה הנכרי), אמנם בישראל הקוראים בשם הוי"ה, ישנה גם תודעה דתית צרופה שמצדה "כולכם (גם ההורים) חייבים בכבודי" ואין לשמוע לאב לעבור על דברי תורה. או בסגנון אחר: מצד שם הוי"ה המהוה יש מאין, יש בכבוד ה' משהו מעל ומעֵבר, אך לגויים שלא ידעו את הוי"ה, אין חוש ב"יש מאין" ואפס המוחלט, ואלקים לדידם הוא האב הקדמון לבריאה הקדמונית שהיתה כמוהו, "מאז ומתמיד".

וכן "לא תחמוד" המקביל ל"כבד" בסוף החמש שבלוח השני, הוא החותָם המקיים את כל החמש, כי החמדה היא המובילה לשקר וגניבה וניאוף ורצח. ובעצם גם כיבוד האב-ה' הוא המוביל לקיום חמש הדברות הבאות, כדברי הנביא מלאכי (ב,י): "הלא אב אחד לכולנו, הלא א-ל אחד בראנו, ומדוע נבגַד איש באחיו". [ועל

דרך האמור לעיל, נוכל לפרש "אב אחד לכולנו" גם כלפי הגויים, ולמעלה מזה "אל אחד בראנו" יש מאין, ואיך נבגוד "איש באחיו" היהודי!].

וניתן אולי לפי כל זה "לצמצם" במדה מסויימת את עשרת הדברות ולהעמידם על כיבוד הורים שבמרכזם. מצוה זו נקראת בפי רבותינו "חמורה שבחמורות" מצד המאמץ הנדרש לקיומה-בשלמות, אך גם עלולים לבוא בביטולה למיתת בית דין, וכאמור בראש פרשת משפטים (שכלולים בה משפטי הדברות) "מכה אביו ואמו מות יומת" (בחנק), ו"מקלל אבין ואמו מות יומת" (בסקילה החמורה מכל מיתות בית דין!). וכך פרשת קדושים תהיו שנאמרה גם היא בהקהל וכלולים בה עשרת הדברות, פותחת ב"איש אמו ואביו תיראו", ובסוף הפרשה, העונש למקלל אביו ואמו הוא ראש וראשון לכל העונשים.

והוקש כיבוד אב ואם לכבוד המקום, שנאמר בו (במשלי ג,ט) כבד את ה' מהונך. (ולדברי רשב"י בירושלמי העדיף הקב"ה את כבוד ההורים יותר מכבודו, שהרי אף כשאין לו הון חייב בכבודם ופרנסתם).

"אלו דברים"

בארבעת הדברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה, והקרן קיימת לו לעולם הבא – כיבוד אב ואם בראש, כפי ששנינו במשנת פאה. ובגמרא (קידושין לט,ב, ושם מ,א) מבואר שגם אדם בינוני-"שקול" שאין לו מודעות מתמדת של הכרעת עצמו לטובה ב"מצוה יתירה" על עוונותיו, מוכרע לכף זכות אם יש בידו כיבוד אב ואם [ואפילו אם רובו עוונות בדברים שבין אדם למקום, קרוי הוא "רשע טוב" כאשר טוב הוא לבריות במצות כיבוד אב ואם (ושאר הדברים הנלמדים ממנה), והיפוכו ה"דתי" הזהיר בבין אדם למקום ולא-כל-כך בבין אדם לחברו, קרוי "צדיק רע"]. הרי שמצות כיבוד אב ואם נותנת קיום מסויים גם למי שלא זכה לגדול על ברכי הדת, והיא משמשת לו כעין מבוא לדת (וכפי שדובר לעיל לגבי הגויים).

"כאשר צוך – במרה"

מן הכתוב בדברות שניות הכתובות ב**משנה** תורה (והוא הנוסח הכתוב בלוחות שניות שפָסַל משה) "כאשר צוך ה' אלקיך" במצות כיבוד אב ואם, למדנו שהיא ניתנה עוד לפני מתן תורה, עם החוק והמשפט שנצטוו ישראל ב**מרה** (וקשורים ל"תורת אמך" – **מרים** שגידלה והצילה את משה אחיה הקטן, והאֵם היא זו המרגילה את בניה מקטנותם לכבד את אביהם). וניתן לומר שעל כן דווקא בדברות שבספר **משנה** תורה שנאמר בסמוך לכניסה לארץ, בחינת תורה שבעל-פה הארצית-טבעית העולה מלמטה, בהם נאמר "באר היטב" גם לשבעים לשונות הגויים, ומשם המבוא והקיום (כנ"ל) לבחינת לוחות ראשונות הגבוהות יותר, שמפי הגבורה ניתנו בסיני "מתוך האש". והוא הוא היחס בין מוסר אב לתורת האם הטבעית (וכענין שאמרו בברכות (לב,ב) "אביו" זה הקב"ה, ו"אמו" זו כנסת

ישראל), ובין תורת הצדיקים לתורת בעלי תשובה (וגֵרים), וכן היחס בין "עבודת הייחודים" ל"עבודת הבירורים", ובין עץ החיים לעץ הדעת-טוב ורע.

משום כך דווקא בדברות שניות נאמר בכיבוד אב ואם (גם) "למען **ייטב** לך" – טוב במשמע של **קיום** מתמשך (ראו בבא קמא נה.א), ואילו בראשונות נאמר רק "למען יאריכון ימיך", משמע חיי עולם הנאותים לצדיקים גמורים, אך סופם שנשתברו (כי כולנו "הלוואי בינונים", ו"צדיקים מועטים").

* * *

הפלגנו בדברים וסיבכנו מעט את הקורא הנעים, אך כל עיקר מגמתנו להפיק תובנות רלוונטיות לימינו: אם כיבוד אב ואם הוא הבסיס ל"תורת אמך" הטבעית-הארצית, ובראש כל המצוות "הטובות" שבין אדם לחבירו, ומובָנים הם גם (ואולי יותר) למי שאינו בדיוק "דתי" ואפילו אינו יהודי, ומשם המבוא והחיבור (והקיום) גם ל"אנכי הוי"ה שמעל ומעֵבר - נראה כי ניתן לדבר על "כיבוד אב ואם" כיסוד מוסד ובסיס איתן גם לציבוריות מתוקנת בארץ ובעולם בכלל: –

עלינו להניח כי ההגונים שבאומות, אם בעלי נפש הם, **אמורים ומסוגלים להבין שעליהם קודם כל לכבד את דת-תורת ישראל וא-להיו כאֵמֶן-הורתן** – כמקור ש"הוליד" את דתותיהם-תרבויותיהם שלהם, ומתוך כך יכול שיהא להם מגע ומושג באמונת ישראל הייחודית בהוי"ה שמעל ומעבר לכל אבולוציה; בעקבות כך (- ראו בגליונות הקודמים) ילמדו גם אחינו הקרויים "חילונים" **קודם כל לכבד את היהדות כבסיס מוליד של הווייתם** (ומדינתם), וכך יחלו אט-אט להכיר ולהוקיר אותה לפרטיה ומצוותיה הייחודיות. לכבד פירושו (בגויים) להוקיע ולהוציא-מחוץ-לחוק האנושיות והתרבות כל גילוי של אנטישמיות ושנאת ישראל לגווניה, ו(בישראל)לאסור כליל ולהוקיע את הנורמה השגורה (בתקשורת הממוסדת בעיקר) לבוז וללעוג לכל סממן של "דת-יהודית" ולהשמיץ את תופסי התורה וארחותיהם; יש להפסיק לגמרי את השמצת החילוניים את ה"דתיים", ושניהם יחד את החרדים. גם אם יצאת, מסיבות מוצדקות פחות או יותר, ופָרַשת לך לדרך אחרת המתאימה לרוחך, וגם אם אינך מבין את הוריך מולידיך ולא סובל את התנהלותם, **אינך פטור כאדם מכבודם ומוראם**, באמת ובתמים ובמוחלט!

* * *

וכידוע לכל, בדורותינו נוסף אל הדיבר הזה גם היפוכו: **כבד את בנך ואת בתך!** למען ייטב לך-לכם ההורים. ואין זו המצאה פרוגרסיבית מופרכת, אלא הלב יודע והעיניים רואות כי "יש בזה משהו" נכון ומועיל ונושא-פירות-לברכה לא רק לבנים אלא גם להורים, להשיב לב הבנים אליהם, וכפי שחותמים דברי הנביאים באמירה כי אליהו הנביא יישלח להשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם.

ברור כי פשט הציווי עיקר וקודם: לעולם הבן חייב להורים שהולידוהו וגידלוהו, ואם נשתבשו היחסים, מן הסתם הבן הוא הגורם, שבעט (אולי מרוב טובה) וגרם להוריו להתקשח, להתרחק ולהרחיק, לעתים עד-כדי ניתוק גמור והֶעלמות מחייו של הבן [וכפי שקורה לרובינו ביחס עם ה', האב הקדמון שכמו-נעלם מחיינו ונשכח

מלבנו מתוך כעס הדדי ואי-הבנה ממושכת]. כאשר הבן מבין זאת (בעיקר כשמתבגר ונעשה אב בעצמו) וחוזר לבקש את אביו, פתאום מתגלה שלֵב האב קדַם לשוב אל בנו (ככתוב בפסוק הנ"ל) וכל הזמן יושב הוא ומצפה לכך. ואכן גם בהלכה ידוע (לענין גנב הבא במחתרת) שרחמי האב על הבן גדולים מרחמי הבן על האב. וגם מן הסברא נכון לומר שהאב שהוליד וגידל, הוא זה ש"אחראי" במדה מסויימת על כשָלֵי הבן [וכפי שמתבטא בשלשת המקראות בהם הקב"ה "לוקח על עצמו" את האשמה על כל חטאות ישראל (ברכות לב,א). וכן בוויכוח המתואר בדברי רז"ל בין ישראל האומרים "השיבנו (- אתה תחילה, ואז -) ונשובה", לה' האומר "שובו אלי (תחילה) ואשובה אליכם", מקובל ש"דידן נצח"!], וטבעי לו לחמול חמלה אינסופית על מעשי ידיו.

אכן נדרשת מעט "אתערותא דלתתא" מקדימה מצד הבן, בכדי לעורר או לגלות את רחמי האב העצומים. ולענייננו הייחול "השיבנו", היינו הרצון והפתיחות לתשובה גם באפס כח ומח ולב – תשובת העמים (בני אברהם אב-המון-גויים) אל כבוד ישראל הבכור בעמים (והממשיך העיקרי לאברהם), ותשובת החילוניות אל כבוד היהודיות. הפתח הזה, הקטן כחודו של מחט, יגלה את האהבה העצומה, הרחבה כפתחו של אולם (והאחריות המתבקשת מכך) מצד היהודיות לְמדינה ולתחומי החול הארציים בכלל, בכדי ש"יימלא כבוד ה' את כל הארץ", ואת אחריותם של ישראל לגורלם ואושרם של כל עמי תבל, בתיקון העולם כולו במלכות ש-ד-י.